

ผู้สูงอายุกับความยากจนในครัวเรือนไทย

รติพร ถึงฝั่ง^๑ รัชพันธุ์ เขยจิตร^๒

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความยากจนของผู้สูงอายุในครัวเรือนไทย ประกอบด้วย ความยากจนเชิงสัมบูรณ์และความยากจนเชิงสัมพัทธ์ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร รวมทั้งปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจกับการเป็นครัวเรือนที่ยากจน ซึ่งมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนของประเทศ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย ในปี พ.ศ. 2543 และปี พ.ศ. 2554 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ลักษณะครัวเรือนในการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ครัวเรือนผู้สูงอายุ 2. ครัวเรือนหลากหลายช่วงวัย 3. ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าระหว่างปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 จำนวนครัวเรือนที่มีฐานะยากจนได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว แต่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างครัวเรือนลดลงในอัตราที่ช้ากว่า นอกจากนี้เมื่อทำการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก พบว่าปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนมีโอกาสเป็นครัวเรือนยากจน ได้แก่ 1) การที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 2) การมีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง 3) ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุต่ำกว่า 35 ปี และ 4) การที่หัวหน้าครัวเรือนประกอบอาชีพหลักในภาคเกษตร 5) ครัวเรือนในเขตชนบท 6) ครัวเรือนในเขตกรุงเทพมหานครและครัวเรือนในเขตภูมิภาค เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนในภาคกลาง สำหรับครัวเรือนผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการเป็นครัวเรือนที่ยากจน ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของครัวเรือน รัฐควรต้องให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้เป็นสำคัญ

คำสำคัญ: ความยากจน, ผู้สูงอายุ, ครัวเรือนไทย

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ Email: ratiporn.t@nida.ac.th

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รับบทความ: 20 กรกฎาคม 2565 แก้ไขบทความ: 4 เมษายน 2566 ตอรับบทความ: 20 เมษายน 2566

Aging and Poverty in Thai Households

Ratiporn Teungfunng^a Ratchapan Choiejit^b

Abstract

This study aimed to analyze the poverty among aging in Thai households, including absolute poverty and relative poverty, and to investigate the relationship between demographic factors and socioeconomic factors causing poor households, defined as earning below the Thai official poverty line. Secondary data from “The Household Socioeconomic Survey” compiled by the National Statistical Office (NSO) in 2000 and 2011 were employed in this study. Thai households in this study were classified into three categories which were 1. the only aging household, 2. the multi-generation household, and 3. the non-aging household. Results showed that during the period of study between 2000 and 2011, the number of poor households decreased rapidly; however, economic inequality among the households also decreased at a slower rate relatively. Moreover, logistic regression analysis showed that factors affecting the poverty of households were 1) increasing household members, 2) households that had a female household head, 3) households where the age of household heads was below 35 years and over 60 years, 4) the household head’s occupation was in the agricultural sector, 5) households in rural areas, 6) households in Bangkok and other regions compared to the central region. In case of an aging household was not associated with being a poor household that earned below the official poverty line. To solve the poverty problem, the government should, as a priority, focus on formulating a policy to reduce income inequality among Thai households.

Keywords: Poverty, Aging, Thai Households

---

^a Assistant Professor, School of Social and Management Strategy, National Institute of Development Administration Email: ratiporn.t@nida.ac.th

^b Assistant Professor, Faculty of Economics, Srinakharinwirot University

บทนำ

การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่การเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2504-2509 ซึ่งเป้าหมายขณะนั้นมีความมุ่งหวังว่าจะเพิ่มรายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อคนในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ 3 ต่อปี ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2011) ผลของการพัฒนาตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าจำนวน “คนจน” ซึ่งเป็นผู้ที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจนลดลงจาก 34.1 ล้านคนในปี พ.ศ. 2531 เหลือ 4.4 ล้านคนในปี พ.ศ. 2564 ทำให้สัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 65.17 ในปี พ.ศ. 2531 เหลือร้อยละ 6.32 ในปี พ.ศ. 2564 แต่อย่างไรก็ตามความรุนแรงของปัญหาความยากจนยังคงทรงตัวอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนของประชากรที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลและในส่วนภูมิภาค (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a) แสดงให้เห็นว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังที่ต้องอาศัยการแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างด้านการเข้าถึงทรัพยากร ความไม่เสมอภาคในการถือครองทรัพย์สิน กลุ่มผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงเพียงแหล่งเงินทุนนอกระบบ ซึ่งมีความเสี่ยง ภาระและต้นทุนการชำระหนี้ที่มากกว่า การช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยของภาครัฐยังไม่สามารถจัดสรรไปยังคนจนได้อย่างครอบคลุม ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงโอกาส และการเข้าถึงบริการสาธารณะต่าง ๆ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2019)

ในแง่ของการวัดปัญหาความยากจน การวัดด้วยวิธีการเชิงสัมบูรณ์ โดยใช้เส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ในการวัด ทำให้เห็นว่าประเทศไทยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจนได้ดี สามารถลดจำนวนคนจน หรือ ลดสัดส่วนคนจนลงค่อนข้างมาก แต่เมื่อพิจารณาในด้านความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ (Quintile by Income) กลับพบว่าครัวเรือนยากจนที่สุดมีส่วนแบ่งรายได้เพียงร้อยละ 4.57 ในปี พ.ศ. 2531 ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มที่ร่ำรวยที่สุดกลับมีส่วนแบ่งรายได้มากถึงร้อยละ 54.37 ของรายได้ทั่วทั้งประเทศ และสัดส่วนรายได้ของครัวเรือนที่ยากจนที่สุดก็ยังคงต่ำกว่าร้อยละ 5.00 อยู่เป็นระยะเวลานานกว่าสองทศวรรษ นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 - 2558 เช่นเดียวกับการที่ครัวเรือนที่รวยที่สุดมีส่วนแบ่งรายได้มากกว่าร้อยละ 50.00 จนถึงปี พ.ศ. 2560 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของประเทศไทย ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ตกแก่คนส่วนน้อยของประเทศ แม้ความพยายามที่จะลดจำนวนคนจนจะประสบความสำเร็จ แต่ในด้านความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้กลับลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลสถิติด้านความยากจนและการกระจายรายได้ ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้ทำการรวบรวมและได้รายงานข้อมูลไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531-2564 เปรียบเทียบกับแนวทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับ จะพบว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นช่วงของการเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ (ต้มยำกุ้ง) ขึ้นในประเทศ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021b) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ส่วนแบ่งรายได้ของครัวเรือนยากจนที่สุดในปี พ.ศ. 2543 ลดต่ำลงเหลือร้อยละ 3.95 จากเดิมที่ส่วนแบ่งรายได้ของครัวเรือนที่ยากจนที่สุดในระหว่างปี พ.ศ. 2537-2541 อยู่ในระดับมากกว่าร้อยละ 4.0 นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2543 ยังมีจำนวนคนจนเพิ่มขึ้นเป็น 25.8 ล้านคน จากจำนวน 24.1 ล้านคน, 20.3 ล้านคน และ 22.7 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2537, พ.ศ.2539 และ พ.ศ.2541 ตามลำดับ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

การแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในขณะนั้นประเทศไทยได้ขอความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) โดยต้องปฏิบัติตามมาตรการที่เข้มงวดในหลายๆ ด้าน เพื่อฟื้นฟูความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจกลับมา (Secretariat of the House of Representatives, 2560) รวมทั้งได้มีการปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศใหม่ โดยยึดปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และเริ่มใช้กระบวนทัศน์การพัฒนาที่ยั่งยืน ตั้งแต่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021b) ผลจากการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาประเทศดังกล่าว พบว่าในปี พ.ศ. 2554 เป็นปีที่จำนวนคนจนในประเทศลดลงต่ำกว่า 10 ล้านคน โดยมีจำนวนคนจน 8.8 ล้านคน และในปีนี้ประเทศไทยก็ได้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นอีกครั้ง เป็นวิกฤตมหาอุทกภัยที่ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างมากเช่นเดียวกัน (Inside Economic, 2022) ถึงแม้ว่าจำนวนคนจนของประเทศจะลดลง แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนรายได้ของกลุ่มที่จนที่สุด กลับพบว่าในปี พ.ศ. 2554 กลุ่มคนที่จนที่สุดมีส่วนแบ่งรายได้เพียงร้อยละ 4.6 ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมากกับกลุ่มที่รวยที่สุด ที่มีส่วนแบ่งรายได้อยู่ที่ร้อยละ 54.38 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

นอกจากนี้การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของไทยทำให้สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรรวมนั้นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการเพิ่มปัญหาความยากจนให้มีมิติที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความยากจนในผู้สูงอายุ (Office of the National Economic and Social Development

Council, 2011) จากข้อมูลสถิติสัดส่วนและจำนวนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามกลุ่มอายุ ของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ยากจนเมื่อวัดจากรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค แม้ว่าจะมีแนวโน้มที่ลดลงจากร้อยละ 16.2 ในปี พ.ศ. 2554 เหลือร้อยละ 6.8 ในปี พ.ศ. 2564 แต่ก็ยังคงสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนของวัยแรงงานที่ยากจนในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ที่มีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 10.9 ในปี พ.ศ. 2554 เหลือร้อยละ 5.0 ในปี พ.ศ. 2564 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

การศึกษาปัญหาความยากจนของครัวเรือนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ในครัวเรือน เช่น ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอาศัยร่วมอยู่ด้วย หรือครัวเรือนผู้สูงอายุ ควรมีการวัดความยากจน ทั้งในเชิงสัมบูรณ์และเชิงสัมพัทธ์ไปพร้อม ๆ กัน เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ ในปัญหาความยากจน หากใช้วิธีการวัดความยากจนที่แตกต่างกัน โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จากสำนักงานสถิติและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นปีที่อยู่ในช่วงการเกิดปัญหาวิกฤตใหญ่ของประเทศ คำตอบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุของไทย และใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และพลวัตรของปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความยากจนในครัวเรือนไทย โดยใช้วิธีการวัดความยากจนทั้งในเชิงสัมบูรณ์และเชิงสัมพัทธ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย
3. เพื่อศึกษาผลของการมีผู้สูงอายุในครัวเรือนกับความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย

บททวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน (Poverty)

แนวคิดความยากจนซึ่งเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของระบบความมั่นคงทางสังคม ความยากจน หมายถึงการที่บุคคลมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการจัดหาปัจจัยทางวัตถุซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานเพื่อประสิทธิภาพการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม (Saksri Boribarbunphotkhaeng, 1992)

ความยากจนมักจะเกิดจากสาเหตุหลัก 4 ประการ (George, 1973 as cited in Saksri Boribarbunphotkhaeng, 1992) คือ

1. ระบบทางสังคมซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างและการกระจายรายได้โดยเท่าเทียมกันแก่ประชาชน

2. การมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ในระดับสังคม เช่น สาธารณภัย ทั้งทางธรรมชาติ ทางเศรษฐกิจและทางการเมือง หรือระดับบุคคล เช่น การตายหรือการเจ็บป่วยของบุคคลโดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว

3. ปัญหาเฉพาะบุคคลซึ่งเกิดจากความล้มเหลว ความผิดพลาดเฉพาะบุคคล ทำให้เขาไม่สามารถจัดหาสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตเพื่อตนเองและครอบครัว นอกจากนี้อาจเกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งเป็นข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้บุคคลไม่สามารถหารายได้ให้เพียงพอในการจัดหาปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต แม้ว่าบุคคลจะมีความสามารถและมีความพอใจในการทำงาน

การที่จะตัดสินใจว่าใครคือผู้ยากจนนั้นต้องมีหลักเกณฑ์อย่างน้อยสองประการคือ การกำหนดความต้องการของบุคคล และรายได้ที่เพียงพอในการจัดหาปัจจัยต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล ซึ่งแนวคิดของความยากจนได้รับการพิจารณาเป็น 2 ส่วน ดังนี้ (Saksri Boribarbunphotkhaeng, 1992)

แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายรายได้

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดกระจายรายได้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การวัดการกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Distribution) และการวัดการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ (Relative Distribution) ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ดังนี้ (Somchai Jitsuchon & Jiraporn Phangprapun, 2013; Wannaphong Durongkaverroj, 2017)

1. การกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Distribution) เป็นการวัดการกระจายที่กำหนดรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นระดับที่พอเพียงต่อการดำรงชีพในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยระดับของรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคที่เพียงพอต่อการดำรงชีพนั้น เรียกว่า เส้นความยากจน (Poverty Line) บุคคลที่มีรายได้ หรือ มีค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคที่ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน ถือว่า เป็นคนจน ดังนั้นหากคำนวณสัดส่วนของประชากรที่จัดอยู่ใต้เส้นความยากจนต่อจำนวนประชากรทั้งหมด หรือ สัดส่วนคนจน ซึ่งเป็นดัชนีหรือตัวบ่งชี้ของการกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ โดยถ้าสัดส่วนคนจนมีค่าลดลง เราอาจกล่าวได้ว่าการกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ของประเทศดีขึ้น

2. การกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ (Relative Distribution) เป็นการวัดความยากจนโดยพิจารณาจากการกระจายรายได้ของสมาชิกในสังคม ด้วยการจำแนกชั้นของรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค ซึ่งการจำแนกนั้นต้องเรียงลำดับรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภคจากน้อยไปหามาก จากนั้นแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ เท่า ๆ กัน อาจเป็น 5 กลุ่ม (Quintiles) หรือ จำแนกออกเป็น 10 กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน (Deciles) จากนั้นคำนวณส่วนแบ่งรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและ

บริโภค ของแต่ละกลุ่มเปรียบเทียบกับยอดรวมทั้งหมดของรายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภคของทั้งประเทศ ก็จะทราบส่วนแบ่งของรายได้ หรือ ส่วนแบ่งของค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภคของแต่ละกลุ่มว่า รายได้ หรือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค ตกอยู่ในประชากรแต่ละกลุ่มแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด นอกจากการหาส่วนแบ่งรายได้ หรือ ส่วนแบ่งค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค ซึ่งเป็นการวัดการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์แล้ว เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเปรียบเทียบการกระจายรายได้ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันหรือเปรียบเทียบระหว่างประชากรคนละกลุ่ม จึงได้มีการพัฒนาการวัดการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ที่สามารถแสดงได้ด้วยตัวเลขเพียงตัวเลขเดียวที่สามารถบอกขนาดของความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในประชากรแต่ละกลุ่ม อีกทั้งยังสามารถเปรียบเทียบประชากรในแต่ละช่วงเวลาได้อีกด้วย ตัวชี้วัดดังกล่าวเรียกว่า ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ หรือ Gini Coefficient ซึ่งเป็นดัชนีสำหรับใช้วัดการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ที่นิยม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิ มีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ถ้าค่าสัมประสิทธิ์จีนิ มีค่าเท่ากับ 1 แสดงว่ามีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด แต่ถ้าค่าสัมประสิทธิ์จีนิ มีค่าเท่ากับ 0 แสดงว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้เลย ดังนั้นในการวัดการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ สิ่งที่จะพึงประสงค์ก็คือค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ยิ่งต่ำเท่าไรยิ่งดี แสดงว่ามีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้น้อยตามไปด้วย

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย จากการประมวลข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 จนถึง ปี พ.ศ. 2564 สรุปได้ว่าความยากจนในประเทศไทยลดลงต่อเนื่องทั้งในด้านจำนวนและสัดส่วนคนจน โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีจำนวนคนจนลดลงเหลือเพียง 4.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 6.32 ของประชากรทั้งประเทศ จากจำนวนคนจน 34.1 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 65.17 ของประชากรทั้งประเทศ ความยากจนนอกจากจะลดลงในภาพรวมของประเทศแล้วยังลดลงในทุกภูมิภาคประเทศ แต่อย่างไรก็ตามในเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนคนจนและสัดส่วนคนจนมากที่สุดของประเทศ และมีลักษณะเช่นนี้มาอย่างยาวนาน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

ในส่วนของการรายงานผลการกระจายรายได้ ผลการวิเคราะห์พบว่าในปี พ.ศ. 2531 เมื่อจำแนกครัวเรือนทั่วไปออกตามกลุ่ม (Quintile) ครัวเรือนกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้ต่ำที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้เพียงร้อยละ 4.58 ของรายได้ทั้งหมดทั่วประเทศ ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 54.37 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.487 เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่าภาคใต้มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด มีค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.463 รองลงมาได้แก่ ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.454 และ 0.439 ตามลำดับ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

สถานการณ์ของการกระจายรายได้ในยังคงไม่ดีขึ้น แม้ผ่านช่วงของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาอีกหลายฉบับ โดยสัดส่วนรายได้ของประชากรในปี พ.ศ. 2550 หรือประมาณเกือบ 20 ปี ต่อมา พบว่าครัวเรือนกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้ต่ำที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้เพียงร้อยละ 4.21 ของรายได้ทั้งหมดทั่วประเทศ ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 54.95 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.499 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. 2531 โดยในปี พ.ศ.2550 ภาคที่มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.483 รองลงมาได้แก่ ภาคเหนือ และกรุงเทพมหานคร ค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.474 และ 0.468 ตามลำดับ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

เมื่อพิจารณาการกระจายรายได้ในปี พ.ศ. 2564 ผลการศึกษาพบว่าสัดส่วนรายได้ของประชากร จำแนกตามกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ มีแนวโน้มที่ดีขึ้นครัวเรือนกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้ต่ำที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 5.50 ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 49.23 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.430 ภาคที่มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด คือ ภาคใต้ มีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.434 รองลงมาได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.423 และ 0.404 ตามลำดับ สำหรับปีที่มีการกระจายรายได้ดีที่สุดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531- 2564 คือ ปี พ.ศ. 2562 ครัวเรือนกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้ต่ำที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 5.51 ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 48.92 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.429 ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในระดับภาคยังคงเป็นเช่นเดียวกับในปี พ.ศ. 2564 คือ ภาคใต้มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์จีเนียเท่ากับ 0.444, 0.432 และ 0.411 ตามลำดับ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a)

กล่าวโดยสรุปจากการวิเคราะห์การกระจายรายได้ของครัวเรือน ที่สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดขึ้นในช่วงระยะเวลา 33 ปี ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าส่วนแบ่งรายได้ของครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้ต่ำที่สุดนั้น มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก คือมีสัดส่วนรายได้อยู่ที่ร้อยละ 3.79 ถึง ร้อยละ 5.51 (ปี พ.ศ. 2549 และ ปี พ.ศ. 2562) ในขณะที่ส่วนแบ่งรายได้ของครัวเรือนในกลุ่มที่ 5 ลดลงจากปี พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นปีที่มีส่วนแบ่งรายได้มากที่สุด คือ ร้อยละ 58.98 เหลือร้อยละ 48.92 ในปี พ.ศ. 2562 กล่าวได้ว่าครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดนั้น มีสัดส่วนรายได้ประมาณร้อยละ 5 ในขณะที่ครัวเรือนในกลุ่ม

ที่ 5 ที่มีรายได้สูงสุด มีสัดส่วนรายได้ประมาณร้อยละ 50 แสดงให้เห็นว่าการกระจายรายได้ในช่วงที่ผ่านมายังคงมีความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างแต่ละกลุ่มชั้นรายได้ อย่างชัดเจน

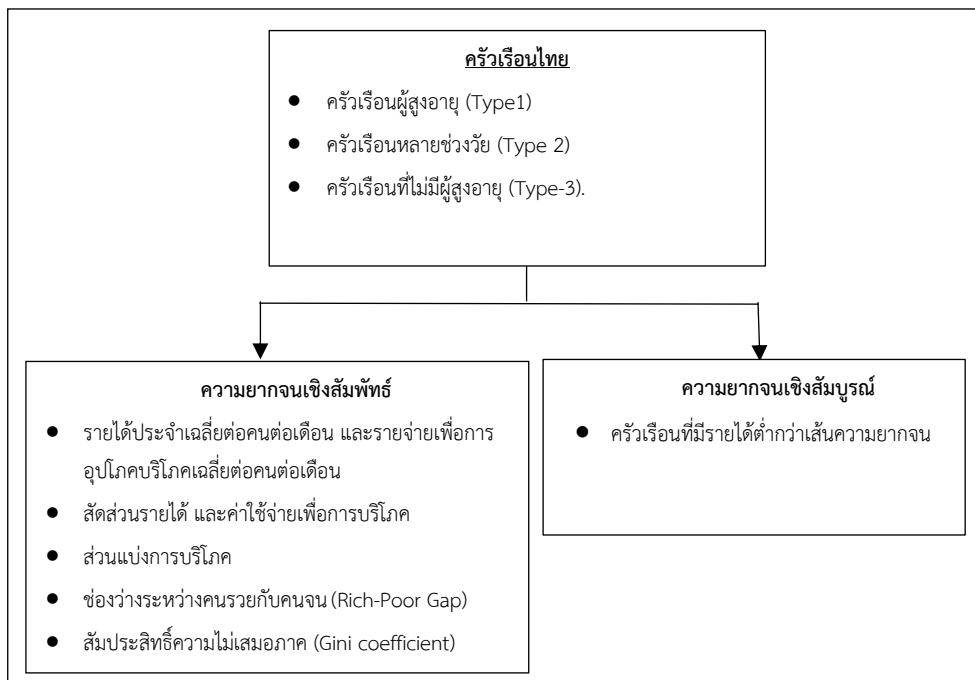
จากการทบทวนวรรณกรรมและข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้องกับการกระจายรายได้ของครัวเรือนในประเทศไทย พบว่าหากวัดความยากจนในเชิงสัมบูรณ์นั้น ประเทศไทยค่อนข้างประสบความสำเร็จ จำนวนคนจน หรือสัดส่วนคนจนต่อจำนวนประชากรทั้งประเทศลดลงอย่างเห็นได้ชัด แต่หากวัดความยากจนด้วยการวัดความเหลื่อมล้ำของรายได้ ซึ่งเป็นการวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์ ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกลับพบว่าความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ลดลงน้อยมาก ผลที่ได้จากการวัดความยากจนด้วยวิธีการที่ต่างกันนี้ในครัวเรือนประเภทเดียวกันในช่วงระยะเวลาเดียวกันจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ที่จะทำให้การศึกษาในระดับที่ลึกลงไปครัวเรือนประเภทต่าง ๆ นอกเหนือไปจากครัวเรือนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครัวเรือนผู้สูงอายุ เนื่องจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ซึ่งปัญหาความยากจนในผู้สูงอายุอาจเป็นความท้าทายใหม่ในอนาคต

วิธีการวิจัย

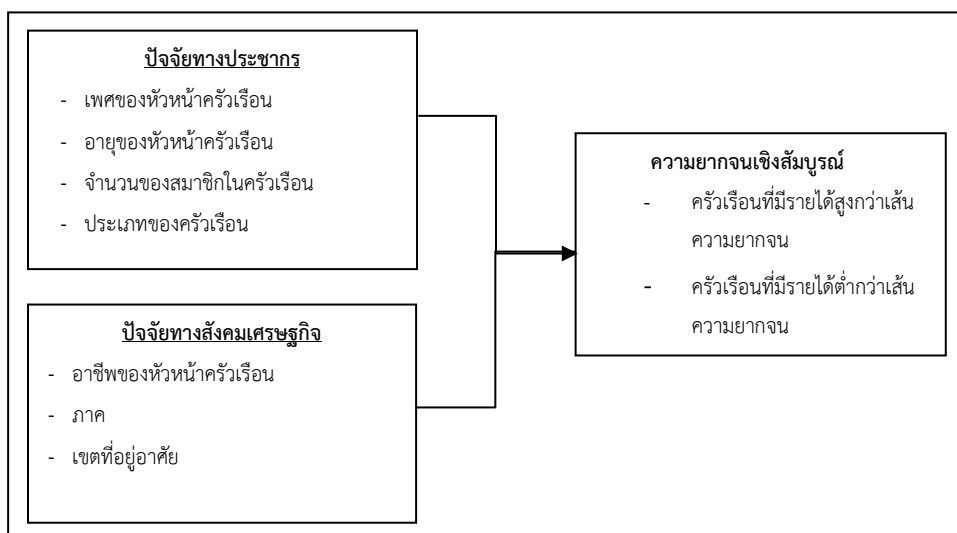
การวัดความยากจนในการศึกษารั้งนี้ วัดใน 2 มิติ ประกอบด้วย 1. ความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) โดยวัดจากการกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Distribution) 2. ความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative Poverty) โดยวัดจากการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ (Relative Distribution) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Distribution) เป็นการวัดโดยใช้เส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน จัดว่าเป็นครัวเรือนที่ประสบภาวะยากจน โดยปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนมี 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยทางประชากร ประกอบด้วย เพศของหัวหน้าครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ประเภทครัวเรือน และปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ประกอบด้วย อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน ภูมิภาค และเขตที่อยู่อาศัย

การกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ (Relative Distribution) เป็นการวัดความยากจนในแง่ของการกระจายรายได้ โดยแบ่งครัวเรือนทั้งหมดออกเป็น 5 กลุ่ม ตามสัดส่วนของรายได้ และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค ตั้งแต่กลุ่มครัวเรือนร้อยละ 20 แรกที่มีรายได้ และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่ำที่สุด (Q_1) ไปจนถึงกลุ่มครัวเรือนร้อยละ 20 สุดท้ายที่มีรายได้ และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคสูงที่สุด (Q_5) จากนั้นนำค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค ดังกล่าวมาคำนวณดัชนีความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ (Gini Index) โดยค่า Gini index เท่ากับ 1 แสดงถึงมีความเหลื่อมล้ำสูงสุด และ ค่า Gini index เท่ากับ 0 แสดงว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้

แผนภาพที่ 1. ประเภทครัวเรือนไทย และความยากจนเชิงสัมบูรณ์

แผนภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจกับความยากจนเชิงสัมบูรณ์

สมมติฐานในการวิจัย

1. ปัจจัยทางประชากร มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย
3. การมีผู้สูงอายุในครัวเรือน มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย

ประชากรในการศึกษา

ประชากรในการศึกษาค้างนี้ คือ ประชากรไทยในครัวเรือนทั่วประเทศ ทั้งที่อยู่ในเขตเมืองและเขตชนบท โดยครัวเรือนในการวิจัยค้างนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ครัวเรือนผู้สูงอายุ 2. ครัวเรือนหลายช่วงวัย 3. ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ

แหล่งข้อมูลและการสุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาในค้างนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 โดยมีจำนวนตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 24,740 คน และ ปี พ.ศ. 2554 จำนวน 42,077 คน

วิธีการสุ่มตัวอย่างในการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

การสุ่มตัวอย่างในการสำรวจค้างกล่าว ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นสองชั้นตอน (Stratified Two-Stage Sampling) โดยมีจังหวัดเป็นสตร้าตัม และในแต่ละสตร้าตัม ได้แบ่งออกเป็น 2 สตร้าตัมย่อยตามลักษณะการปกครอง คือ เขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล แล้วทำการเลือกตัวอย่าง ดังนี้ (National Statistical Office, 2008)

การเลือกตัวอย่างชั้นที่หนึ่ง ในแต่ละเขตการปกครอง ทำการเลือกชุมชนอาคาร / หมู่บ้านตัวอย่าง อย่างอิสระต่อกัน โดยเลือกตัวอย่างตามสัดส่วนของจำนวนครัวเรือนของชุมชนอาคาร / หมู่บ้านนั้น ๆ

การเลือกตัวอย่างชั้นที่สองเป็นการเลือกครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่าง ด้วยวิธีการสุ่มแบบมีระบบจากบัญชีรายชื่อครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งได้จากการนับจดในชุมชนอาคาร / หมู่บ้านตัวอย่าง แล้วจัดเรียงครัวเรือนใหม่ตามขนาดของครัวเรือน (จำนวนสมาชิกในครัวเรือน) และประเภทครัวเรือนเชิงเศรษฐกิจ (ตามอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้สูงสุดในครัวเรือน)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษารั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. **การวิเคราะห์ความยากจนเชิงสัมบูรณ์** วิเคราะห์จากการกระจายรายได้เชิงสัมบูรณ์ โดยการวัด “สัดส่วนคนจน” หรือ ร้อยละของตัวอย่างที่ถูกระบุว่าเป็นคนจนต่อจำนวนตัวอย่างทั้งหมด การระบุคนจนอาศัยเส้นความยากจน เป็นเครื่องมือในการจำแนก โดยคนจนคือบุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน แล้วนำไปคำนวณหาสัดส่วนคนจน โดยเปรียบเทียบจำนวนคนจนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนกับจำนวนตัวอย่างทั้งหมด จากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทยในปี พ.ศ. 2543 และปี พ.ศ. 2554 โดยเส้นความยากจนในปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 1,555 บาท และ เส้นความยากจนในปี พ.ศ. 2554 เท่ากับ 2,415 บาท

2. **การวิเคราะห์ความยากจนเชิงสัมพัทธ์** วิเคราะห์จากการกระจายรายได้เชิงสัมพัทธ์ การศึกษานี้ใช้ตัวชี้วัด ได้แก่ ส่วนแบ่งรายได้ประจำ ส่วนแบ่งค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภค และค่าสัมประสิทธิ์จินี ที่แสดงถึงความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ขั้นตอนในการวิเคราะห์ความยากจนเชิงสัมพัทธ์ เริ่มจากการเรียงลำดับรายได้ประจำ และค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคจากน้อยไปหามาก จากนั้นแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกตามกลุ่ม Quintiles หรือ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน ตามสัดส่วนของรายได้ และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค ตั้งแต่กลุ่มครัวเรือนร้อยละ 20 แรกที่มีรายได้ต่ำที่สุด (Q_1) ไปจนถึงกลุ่มครัวเรือนร้อยละ 20 สุดท้ายที่มีรายได้สูงที่สุด (Q_5) หลังจากนั้นนำส่วนแบ่งค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภค มาคำนวณค่าสัมประสิทธิ์จินี เพื่อแสดงถึงความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทยในปี พ.ศ. 2543 และปี พ.ศ. 2554

3. **การวิเคราะห์สถิติอนุมาน (Inferential Statistics)** เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยทางประชากร และปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ ด้วยสถิติถดถอยโลจิสติก

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ผลการศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงร้อยละของครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจน ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ความยากจนเชิงสัมบูรณ์ พบว่าร้อยละของครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนมีจำนวนลดลงในช่วงระยะเวลา 10 ปี ระหว่างปี พ.ศ.2543 และ ปี พ.ศ.2554 ในทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลงมากที่สุดจากร้อยละ 25.6 ในปี พ.ศ. 2543 เหลือ ร้อยละ 8.3 ในปี พ.ศ.2554

ตารางที่ 1 ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน จำแนกตามภาค และเขตที่อยู่อาศัย

Regions	2543			2554		
	Urban area	Rural area	Total	Urban area	Rural area	Total
Bangkok	1.8	-	1.8	1.6	-	1.6
Central	3.5	7.9	11.4	1.8	1.9	3.7
North	3.7	15.4	19.1	2.3	6.4	8.7
Northeast	4.0	21.6	25.6	2.3	6.0	8.3
South	3.1	11.8	14.9	0.9	1.6	2.5

หมายเหตุ เส้นความยากจนในปี พ.ศ. 2543 = 1,555 บาท และ เส้นความยากจนในปี พ.ศ. 2554 = 2,415 บาท

ตารางที่ 2 แสดงถึงผลการศึกษาในระดับประเทศ พบว่าครัวเรือนกลุ่มที่ 1 (Quintile 1) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าครัวเรือนกลุ่มที่ 5 (Quintile 5) ประมาณ 9.5 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 แต่ในช่วงทศวรรษต่อมา ในปี พ.ศ. 2554 ช่องว่างระหว่างรายได้ลดลงเหลือ 7.22 เท่า ช่องว่างระหว่างรายได้ของครัวเรือนและคนจนลดลงในทุกประเภทครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุช่องว่างดังกล่าวลดลงมากที่สุด คือ ลดลงจาก 9.55 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 เหลือ 6.94 เท่า ในปี พ.ศ. 2554 ลดลง 2.61 เท่า ในขณะที่ครัวเรือนผู้สูงอายุ ช่องว่างระหว่างครัวเรือนและคนจนลดลงน้อยที่สุด คือ ลดลงจาก 7.55 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 เหลือ 6.83 เท่า ในปี พ.ศ. 2554 ลดลงเพียงร้อยละ 72 แสดงให้เห็นว่าช่องว่างระหว่างรายได้ของครัวเรือนกับคนจนในครัวเรือนผู้สูงอายุ สูงกว่าในครัวเรือนประเภทอื่น ๆ

ตารางที่ 2 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนจำแนกตามประเภทครัวเรือนและกลุ่ม (Quintile)

Quintiles	2543				2554			
	Types of Households				Types of Households			
	All	Type-1	Type-2	Type-3	All	Type-1	Type-2	Type-3
Q ₁	1,194	1,383	1,010	1,279	2,938	3,012	2,602	3,188
Q ₂	2,018	2,327	1,167	2,199	4,534	4,545	3,706	5,070
Q ₃	3,171	3,192	2,443	3,518	6,431	6,100	5,180	7,194
Q ₄	5,113	4,867	3,876	5,618	9,569	9,071	7,650	10,421
Q ₅	11,346	10,448	8,891	12,212	21,214	20,560	17,978	22,114
Q ₅ /Q ₁	9.50	7.55	8.80	9.55	7.22	6.83	6.91	6.94
[Q ₅ /Q ₁] ⁽²⁵⁵⁴⁾ - [Q ₅ /Q ₁] ⁽²⁵⁴³⁾	-	-	-	-	-2.28	-0.72	-1.89	-2.61
Average	4,568	4,443	3,577	4,964	8,936	8,651	7,423	9,595

หมายเหตุ: Type-1= ครัวเรือนผู้สูงอายุ Type-2 = ครัวเรือนหลายช่วงวัย Type-3 = ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ

Q₁ = กลุ่มที่มีรายได้น้อยที่สุด Q₅ = กลุ่มที่มีรายได้มากที่สุด Q₅/Q₁ = ช่องว่างระหว่างครัวเรือนกับคนจน (Rich-Poor Gap)

ในด้านการบริโภค ผลการศึกษาในตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 (Quintile 1) มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน น้อยกว่าครัวเรือนในกลุ่มที่ 5 ประมาณ 8.21 เท่า ในปี พ.ศ.2543 แต่ในช่วงทศวรรษต่อมาในปี พ.ศ. 2554 ช่องว่างได้ลดลง เหลือ 6.36 เท่า คล้ายคลึงกับภาพของระดับรายได้ในตารางที่ 2

ช่องว่างระหว่างรายจ่ายของคนรวยและคนจนลดลงในทุกประเภทครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุช่องว่างดังกล่าวลดลงมากที่สุด คือ ลดลงจาก 8.34 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 เหลือ 6.35 เท่า ในปี พ.ศ. 2554 ลดลง 1.99 เท่า ในขณะที่ครัวเรือนผู้สูงอายุ ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนลดลงน้อยที่สุด คือ ลดลงจาก 6.70 เท่า ในปี 2543 เหลือ 5.87 เท่า ในปี 2554 ลดลงเพียงร้อยละ 83 จากผลการศึกษาในตารางที่ 2 และ ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างครัวเรือนผู้สูงอายุที่ร่ำรวยและยากจน มีสูงกว่าในครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ถึงแม้ว่าช่องว่างนี้จะลดลงในช่วงระยะเวลา 10 ปี ต่อมา

ตารางที่ 3 รายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน จำแนกตามประเภทครัวเรือนและกลุ่ม (Quintile)

Quintiles	2543				2554			
	Types of Households				Types of Households			
	All	Type-1	Type-2	Type-3	All	Type-1	Type-2	Type-3
Q ₁	934	1,166	810	993	2,109	2,286	1,851	2,276
Q ₂	1,544	1,784	1,275	1,667	3,269	3,437	2,738	3,576
Q ₃	2,244	2,445	1,772	2,455	4,496	4,606	3,650	4,950
Q ₄	3,374	3,459	2,595	3,688	6,413	6,381	5,095	6,994
Q ₅	7,673	7,816	5,743	8,288	13,423	13,437	10,668	14,449
Q ₅ / Q ₁	8.21	6.70	7.09	8.34	6.36	5.87	5.76	6.35
[Q ₅ /Q ₁ ⁽²⁵⁵⁴⁾] – [Q ₅ /Q ₁ ⁽²⁵⁴³⁾]	-	-	-	-	-1.85	-0.83	-1.33	-1.99
Average	3,154	3,334	2,438	3,418	5,942	6,025	4,800	6,448

หมายเหตุ: Type-1= ครัวเรือนผู้สูงอายุ Type-2 = ครัวเรือนหลายช่วงวัย Type-3 = ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ

Q₁ = กลุ่มที่มีรายได้น้อยที่สุด Q₅ = กลุ่มที่มีรายได้มากที่สุด Q₅/Q₁ = ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน (Rich-Poor Gap)

ในประเด็นส่วนแบ่งการบริโภคของครัวเรือน ผลการศึกษาตารางที่ 4 แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของครัวเรือนไทย โดยพบว่าในปี พ.ศ.2543 ร้อยละ 48.66 ของค่าใช้จ่ายในการบริโภคเป็นการบริโภคของครัวเรือนในกลุ่มที่ 5 ในขณะที่ร้อยละ 5.93 เป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภคของครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 สัดส่วนของค่าใช้จ่ายในการบริโภคนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยในปี พ.ศ.2554 โดยพบว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภคในครัวเรือนกลุ่มที่ 5 ลดลงเหลือร้อยละ 45.21 ขณะที่ค่าใช้จ่ายในการบริโภคใน

ครัวเรือนกลุ่มที่ 1 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7.09 ความแตกต่างของส่วนแบ่งการบริโภคระหว่างครัวเรือนในกลุ่มที่ 5 และกลุ่มที่ 1 ลดลงจาก 8.21 เท่า ในปี พ.ศ.2543 เหลือ 6.38 เท่า ในปี พ.ศ.2554 และค่าดัชนีจีนิ (Gini coefficient) ลดลงจาก 0.3593 เหลือ 0.3379 แสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปี ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้ลดลง แต่อย่างไรก็ตามความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในครัวเรือนผู้สูงอายุก็ยังคงลดลงน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่น ๆ

ตารางที่ 4 ส่วนแบ่งการบริโภคของครัวเรือน และดัชนี Gini

Quintiles	2543				2554			
	Household Consumption Share (%)				Household Consumption Share (%)			
	Types of Households				Types of Households			
	All	Type-1	Type-2	Type-3	All	Type-1	Type-2	Type-3
Q ₁	5.93	6.99	6.64	5.81	7.09	7.54	7.72	7.05
Q ₂	9.79	10.70	10.46	9.75	11.00	11.33	11.41	11.08
Q ₃	14.23	14.67	14.54	14.37	15.12	15.18	15.21	15.33
Q ₄	21.39	20.75	21.29	21.58	21.57	21.03	21.23	21.66
Q ₅	48.66	46.89	47.08	48.49	45.21	44.93	44.45	44.88
Q ₅ / Q ₁	8.21	6.71	7.09	8.35	6.38	5.96	5.76	6.37
$\frac{[Q_5/Q_1]^{(2554)}}{[Q_5/Q_1]^{(2543)}}$	-	-	-	-	-1.83	-0.75	-1.33	-1.98
Gini	0.3883	0.3593	0.3668	0.3887	0.3472	0.3379	0.3331	0.3449

หมายเหตุ: Type-1= ครัวเรือนผู้สูงอายุ Type-2 = ครัวเรือนหลายช่วงวัย Type-3 = ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ

Q₁ = กลุ่มที่มีรายได้น้อยที่สุด Q₅ = กลุ่มที่มีรายได้มากที่สุด Q₅/Q₁ = ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน (Rich-Poor Gap)

ผลการพิสูจน์สมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยทางประชากร มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย

จากผลการศึกษาในตารางที่ 5 พบว่า ปัจจัยทางประชากร มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย ดังนี้

1.1 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าเมื่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1 คน ความน่าจะเป็นที่จะเป็นครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้น 1.597 เท่า และ 1.682 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 ตามลำดับ

1.2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง มีโอกาสที่จะเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศชายคิดเป็น 1.135 เท่า และ 1.143 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 ตามลำดับ

1.3. อายุของหัวหน้าครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุต่ำกว่า 35 ปี และครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุระหว่าง 35-59 ปี ครัวเรือน 2 ประเภทแรก จะมีโอกาสเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่า 1.464 เท่า และ 1.445 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 โดยที่ผลการศึกษาในปี พ.ศ. 2554 ก็พบในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุต่ำกว่า 35 ปี และครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีโอกาสเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่า 2.263 เท่า และ 1.575 เท่า ตามลำดับ

ดังนั้นจากผลการศึกษาจึงยอมรับสมมติฐานที่ 1 ปัจจัยทางประชากร มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย

สมมติฐานที่ 2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย จากผลการศึกษาในตารางที่ 5 พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย ดังนี้

2.1. อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนประกอบอาชีพหลักในภาคเกษตร มีโอกาสที่จะเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนประกอบอาชีพหลักนอกภาคเกษตร คิดเป็น 3.249 เท่า และ 2.029 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 ตามลำดับ

2.2. เขตที่อยู่อาศัย ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนในเขตชนบทมีโอกาที่จะเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนในเขตเมืองถึง 4.050 เท่า และ 1.769 เท่า ในปี พ.ศ. 2543 และ ปี พ.ศ. 2554 แม้ว่าครัวเรือนในเขตชนบทจะมีโอกาสเป็นครัวเรือนที่ยากจนมากกว่าครัวเรือนในเขตเมืองก็ตาม แต่ขนาดของความน่าจะเป็นได้ลดลงอย่างมากในช่วงระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา

2.3. ภูมิภาค โดยผลการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2554 ครัวเรือนในเขตกรุงเทพมหานคร มีโอกาสที่จะเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนในภาคกลางถึง 1.728 เท่า ในขณะที่ในปี พ.ศ. 2543 ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2554 กรุงเทพมหานครเผชิญกับปัญหาความยากจนซึ่งไม่เคยเป็นมาก่อนในช่วง 10 กว่าปีก่อนหน้านี้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลกระทบจากวิกฤตมหากุศลภัยที่เกิดขึ้นในปีเดียวกันนั่นเอง นอกจากกรุงเทพมหานครแล้ว พื้นที่ภาคเหนือก็เป็นพื้นที่ที่ประสบทุกข์อย่างหนักในครั้งนั้นเช่นกัน (Rajchasak Ninsiri, 2021; Inside Economic, 2022) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 5 จึงพบว่าในปี พ.ศ.

2554 ครั้วเรือนในภาคเหนือมีโอกาที่จะเป็นครั้วเรือนยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนในภาคกลางเพิ่มขึ้นเป็น 2.539 เท่า สูงขึ้นกว่าในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งโอกาที่จะเป็นครั้วเรือนที่ยากจน เมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนในภาคกลางเท่ากับ 2.208 เท่า ครั้วเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโอกาที่จะเป็นครั้วเรือนยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนในภาคกลางเท่ากับ 3.243 เท่า ในปีพ.ศ. 2543 และลดลงเหลือ 1.970 เท่า ในปีพ.ศ. 2554 สำหรับครั้วเรือนในภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า ในปี พ.ศ. 2543 ครั้วเรือนในภาคใต้มีโอกาที่จะเป็นครั้วเรือนยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนในภาคกลางเท่ากับ 1.192 เท่า และในปี พ.ศ.2554 ครั้วเรือนในภาคใต้มีโอกาสเป็นครั้วเรือนที่ยากจนมากกว่าครั้วเรือนในภาคกลางประมาณร้อยละ 49.6 ลดลงจากปี พ.ศ. 2543 เช่นเดียวกัน

ดังนั้นจากผลการศึกษาจึงยอมรับสมมติฐานที่ 2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครั้วเรือนไทย

สมมติฐานที่ 3. การมีผู้สูงอายุในครั้วเรือน มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครั้วเรือนไทย

จากผลการศึกษาในตารางที่ 5 พบว่าการมีผู้สูงอายุในครั้วเรือนไม่มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครั้วเรือนไทย ทั้งในปี พ.ศ.2543 และ ปี พ.ศ.2554 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าครั้วเรือนนั้นจะมีผู้สูงอายุอยู่ร่วมด้วย หรือเป็นครั้วเรือนที่มีแต่เฉพาะผู้สูงอายุ ลักษณะของครั้วเรือนทั้งสองประเภทนี้ไม่ได้ส่งผลให้ครั้วเรือนนั้นมีโอกาสเป็นครั้วเรือนที่ยากจน

ดังนั้น จากผลการศึกษาจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 3 การมีผู้สูงอายุในครั้วเรือน ไม่มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครั้วเรือนไทย

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์โลดิสติกปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นครั้วเรือนที่ยากจน

ปัจจัย	2543 (n = 24,740)	2554 (n = 42,077)
	Odd Ratio	Odd Ratio
ปัจจัยทางประชากร		
(1) จำนวนสมาชิกในครั้วเรือน	1.597**	1.682**
(2) เพศของหัวหน้าครั้วเรือน		
เพศหญิง	1.135**	1.143**
เพศชาย <u>๑</u>		
(3) อายุของหัวหน้าครั้วเรือน		
น้อยกว่า 35 ปี	1.464**	2.263**
มากกว่า 60 ปี	1.445**	1.575**
<u>อายุระหว่าง 35-60 ปี ๑</u>		
(4) ประเภทครั้วเรือน		
ครั้วเรือนผู้สูงอายุ	1.177	1.361
ครั้วเรือนหลายช่วงวัย	1.077	0.886

ปัจจัย	2543 (n = 24,740)	2554 (n = 42,077)
	Odd Ratio	Odd Ratio
<u>ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ ๑</u>		
ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม		
(5) อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน		
อาชีพเกษตรกร	3.249**	2.029**
<u>อาชีพอื่นๆ ๑</u>		
(6) เขตที่อยู่อาศัย		
เขตชนบท	4.050**	1.769**
<u>เขตเมือง ๑</u>		
(7) ภาค		
กรุงเทพมหานคร	1.217	1.728**
ภาคเหนือ	2.208**	2.539**
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3.243**	1.970**
ภาคใต้	1.192**	0.504**
<u>ภาคกลาง ๑</u>		

หมายเหตุ: ๑ กลุ่มอ้างอิง / ** p value < 0.01

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์ความยากจนของครัวเรือนในประเทศไทย เมื่อพิจารณาจากรายได้และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งสัดส่วนความยากจน พบว่าสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021a) ซึ่งได้ประมวลข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531-2564 พบว่าความยากจนในประเทศไทยลดลงต่อเนื่องทั้งในด้านจำนวนและสัดส่วนคนจน โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีจำนวนคนจนลดลงเหลือเพียง 4.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 6.32 ของจำนวนประชากรโดยรวม แต่เมื่อพิจารณาในประเด็นของความไม่เสมอภาคของการกระจายรายได้ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์ กลับยังคงอยู่ในระดับสูงมาโดยตลอด นอกจากนี้ในช่วงเวลาไม่กี่ที่ผ่านมาการเติบโตของรายได้และการใช้จ่ายของครัวเรือนได้หดตัวลงทั่วประเทศ เมื่อปี พ.ศ. 2559 และเกิดขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มครัวเรือนกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยากจนที่สุด นับเป็นครั้งที่ 4 และ 5 ที่อัตราความยากจนอย่างเป็นทางการของไทยเพิ่มขึ้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 แสดงให้เห็นว่าภาคครัวเรือนมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่รุนแรงและสภาพเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลง (Yang, Wang & Dewina, 2020) สภาพการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นอีก

ครั้งระหว่างปี พ.ศ. 2563-2564 ภายหลังเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยเฉพาะในกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง (Health Info in Thailand, 2021)

ในแง่ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นครัวเรือนที่ยากจน ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นครัวเรือนที่ยากจน ได้แก่ ครัวเรือนใหญ่ที่มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก การที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุน้อยหรืออายุมากกว่า 60 ปี อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในภาคเกษตร ครัวเรือนที่อยู่ในเขตชนบท ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศปากีสถาน (Shaukat, Amin & Imran, 2020) ที่พบว่าครัวเรือนที่มีสมาชิก 5-6 คน และครัวเรือนที่มีสมาชิก 7 คนขึ้นไปจะมีโอกาสเป็นครัวเรือนที่ยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 5 คน คิดเป็น ร้อยละ 63.3 และร้อยละ 48.4 ตามลำดับ ในงานวิจัยเดียวกันนี้ยังพบด้วยว่าการที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง จะมีโอกาสเป็นครัวเรือนที่ยากจนมากกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศชายถึง 2.582 เท่า สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศอินเดีย (Rustagi, 2021) ที่พบว่าสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนในอินเดียที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง สูงกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศชายทั้งในพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานและอัตราค่าจ้างแรงงานของเพศชายสูงกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชากรที่มีฐานะยากจน

สถานการณ์ความยากจนจะมีความรุนแรงมากขึ้นในเขตชนบท เนื่องจากในเขตชนบทอาชีพส่วนใหญ่ของหัวหน้าครัวเรือนคืออาชีพทางการเกษตร (Shaukat, Amin & Imran, 2020; Yang, Wang & Dewina, 2020; Sheng-gen & CHO, 2021; Rustagi, 2021) ในทวีปแอฟริกาการแก้ปัญหาความยากจนเป็นไปได้ยากลำบากมากเพราะประชากรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้ต่ำ (Sheng-gen & CHO, 2021) การเพิ่มขึ้นของค่าจ้างแรงงานในภาคเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่ประกอบอาชีพในภาคการผลิตและภาคบริการ (Yang, Wang & Dewina, 2020) นอกจากนี้จากการศึกษาของ Shaukat, Amin & Imran (2020) ยังพบว่าในเขตชนบทครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีอายุน้อยกว่า 40 ปี มีสัดส่วนของการเป็นครัวเรือนที่ยากจนมากกว่าในกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยร้อยละ 62.8 ของครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีอายุน้อยกว่า 40 ปี จะเป็นครัวเรือนที่ยากจน ซึ่งปัญหาความยากจนไม่ได้พบเฉพาะในครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุน้อยเท่านั้น ในครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุมากกว่า 60 ปี ก็ประสบกับปัญหาความยากจนเช่นกัน แม้กระทั่งในประเทศที่พัฒนาแล้วจากการศึกษาของ Kang, Park & Cho (2022) พบว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า 65 ปี ในประเทศเกาหลีใต้มากกว่าร้อยละ 40 มีฐานะยากจน และจำนวนผู้ที่ยากจนนี้จะเพิ่มมากขึ้นในผู้ที่มีอายุมากกว่า 75 ปี ขึ้นไป เช่นเดียวกันกับในประเทศพัฒนาแล้วอีกหลาย ๆ ประเทศที่ประสบปัญหานี้ เช่น ประเทศสวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย เป็นต้น ปัจจัยสุดท้ายที่พบว่ามีผลต่อความยากจน

คือ ภูมิภาค ซึ่งจากการศึกษาพบว่าครัวเรือนในภูมิภาคต่าง ๆ มีโอกาสที่จะเป็นครัวเรือนที่ยากจนมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนในภาคกลาง สอดคล้องกับการศึกษาของ Yang, Wang & Dewina (2020) ที่พบว่าภาคกลางเป็นพื้นที่ที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) เพิ่มขึ้นมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995-2017 ทั้งนี้เนื่องมาจากการลงทุนของภาครัฐ ซึ่งรวมถึงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก

สำหรับปัจจัยประเภทครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าการมีผู้สูงอายุในครัวเรือน ไม่มีผลต่อความยากจนเชิงสัมบูรณ์ของครัวเรือนไทย ทั้งในปี พ.ศ.2543 และ ปี พ.ศ.2554 ไม่ว่าครัวเรือนนั้นจะเป็นครัวเรือนประเภทหลายช่วงวัยที่มีผู้สูงอายุอาศัยร่วมอยู่ด้วย หรือเป็นครัวเรือนผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจากภาครัฐ ซึ่งได้เริ่มเป็นรูปธรรมตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 จากแนวคิดของกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อให้เงินช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน เดือนละ 200 บาท นับเป็นจุดเริ่มต้นในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ (Nitcha Buranasing & Sathi Prasertsak, 2012) ระบบการจ่ายเงินและอัตราเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาต่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2554 เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุได้รับการปรับให้จ่ายแบบขั้นบันได ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปีจะได้รับเงินเบี้ยยังชีพอัตรา 600 บาท ผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 70-79 ปีจะได้รับเงินเบี้ยยังชีพ อัตรา 700 บาท ผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 80-89 ปีจะได้รับเงินเบี้ยยังชีพ อัตรา 800 บาท ผู้สูงอายุที่มีอายุ 90 ปีขึ้นไป จะได้รับเงินเบี้ยยังชีพอัตรา 1,000 บาท โดยยังคงใช้อัตรานี้อยู่จนถึงปัจจุบัน เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุนี้อาจได้มีส่วนช่วยสนับสนุนทางเศรษฐกิจแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยได้เป็นอย่างดี (Voravaj Suwannada & Praveena Leetakul, 2014; Patchlada Suwannal, Phrakhruthirathamphimon, Phrapalad Nikhom katapanyo, Phrapalad Nikhom Punyavachiro, 2022) นอกจากนี้ผู้สูงอายุไทยยังได้รับการเกื้อกูลทางการเงินจากลูกหลาน ซึ่งเป็นระบบสนับสนุนทางครอบครัว และเป็นตาข่ายความปลอดภัยทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ (Duanpen Teerawanviwat, 2016; Chonticha Asavanirandorn, & Wiraporn Pothisiri, 2017) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดคุณธรรมความกตัญญูต่อบิดามารดาในสังคมไทย

ปัญหาความยากจนหากพิจารณาในเชิงพลวัต จะพบว่ากลุ่มครัวเรือนที่ยังคงประสบปัญหาความยากจนอยู่ในปัจจุบันเป็นครัวเรือนที่มีปัญหาความยากจนเรื้อรัง หรืออยู่ในกับดักของความยากจน ซึ่งรัฐจำเป็นต้องมีนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างตรงจุด (Thailand Development Research Institute, 2020) โดยประเทศไทยต้องมีการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม และต้องมีการระบุประชากรที่เป็นกลุ่มเสี่ยงให้เที่ยงตรงขึ้น รวมทั้งต้องดำเนินการอย่างรวดเร็วในการสร้างงานที่ดีกว่าให้กับครัวเรือนในภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ (The World Bank, 2020)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลการศึกษาพบว่าในภาพรวมของประเทศ ยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของครัวเรือนระหว่างคนจนกับคนรวย ดังนั้นรัฐควรต้องให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ในลำดับต้น ๆ

2. ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุน้อย และครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุมากกว่า 60 ปี มักจะประสบกับปัญหาความยากจน ซึ่งครัวเรือนประเภทหลังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิงที่มีอายุมาก เนื่องจากการมีอายุที่ยืนยาวกว่าของผู้สูงอายุเพศหญิง ดังนั้นภาครัฐจึงควรให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุของประชากรเพศหญิง โดยกำหนดนโยบาย และแผนงานต่าง ๆ มุ่งเน้นให้ประชากรเพศหญิงได้เริ่มมีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุตั้งแต่ในช่วงที่ยังอยู่ในวัยแรงงาน เพื่อลดการเผชิญปัญหาความยากจนในอนาคต

3. ผลการศึกษาพบว่าปรากฏการณ์การเกิดภัยพิบัติ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่ภาวะความยากจนของครัวเรือน ดังนั้นรัฐจึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าว บทเรียนจากมหาอุทกภัยแสดงให้เห็นว่าภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถกระทำเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาล่วงหน้าได้ รวมทั้งควรมีการวางแผนประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฯ มีผลต่อการเป็นครัวเรือนที่ยากจน ดังนั้นจึงควรศึกษาความยากจน และความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ของประชากรกลุ่มย่อยต่าง ๆ เหล่านี้เพิ่มเติม เพื่อสามารถกำหนดเป้าหมายเฉพาะกลุ่มในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- Chonticha Asavanirandorn. (2017). Relationships between receiving and providing support of Thai Elderly [In Thai]. *Veridian E-Journal*, 10(1) 344-360.
- Duanpen Teerawanviwat. (2016). The Thai family and the elderly support system [In Thai]. *Journal of Social Development*, 18(2), 1-29.

- Fan, S. G., & Cho, E. E. (2021). Paths out of poverty: International experience. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(4), 857-867.
- Health Info in Thailand. (2021). Is poverty in Thailand getting better or worse? [In Thai]. Retrieved from https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2021/thai2021_16.pdf
- Inside Economic. (2022). Looking back on the great flood in 2011, how badly was the Thai economy damaged? [In Thai]. Retrieved from <https://www.amarintv.com/spotlight/insight/detail/32482>
- Kang, J., Park, J., & Cho, J. (2022). Inclusive aging in Korea: Eradicating senior poverty. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2121.
- National Statistical Office. (2008). *Analysis report of income and income distribution in Thai households* [In Thai]. Bangkok: Author.
- Nitcha Buranasing & Sathi Prasertsak (2012). Social welfare for aging [In Thai]. Retrieved from https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/welfare/download/article/article_201205160_63121.pdf
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2011). Poverty and inequality situation in Thailand 2010 [In Thai]. Retrieved from http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Povert77y&Inequlity%202010_138.pdf
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2019). Poverty and inequality report [In Thai]. Retrieved from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=10772
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021a). Poverty statistics and income distribution [In Thai]. Retrieved from <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=social>
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021b). Economic and social development according to the philosophy of sufficiency economy in the local community area [In Thai]. Retrieved from https://www.disaster.go.th/upload/download/file_attach/061b7b3d5e2ee31c7875058883fbcce8.pdf

- Patchlada Suwannal, Phrakhruthirathamphimon, Phrapalad Nikhom katapanyo, Phrapalad Nikhom Punyavachiro. (2022). Public policy: Pension for the Elderly Administrative Organization [In Thai]. *Journal of MCU Nakhondhat*, 9(9), 361-374.
- Rajchasak Ninsiri. (2021). Flood in 2011 lessons, crisis and solutions [In Thai]. National Geographic Thai [In Thai]. Retrieved from <https://ngthai.com/environment/38193/2011flood/>
- Rustagi, P. (2021). Women and poverty: Rural urban dimensions. In K. B. Saxena (Ed.), *Poverty and deprivation: Changing contours (Social change in contemporary India)* (Vol. 5, pp. 71-112). New Delhi, India: Sage Publisher.
- Saksri Boribarbunphotkhaeng. (1992). *Social security system* [In Thai]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Secretariat of the House of Representatives. (2017). The IMF lesson learned [In Thai]. Retrieved from https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=45243
- Shaukat, B., Javed, S. A., & Imran, W. (2020). Wealth index as substitute to income and consumption: assessment of household poverty determinants using Demographic and Health Survey data. *Journal of Poverty*, 24(1), 24-44.
- Somchai Jitsuchon & Jiraporn Phangprapun. (2013). Report of the project to study policy issues on poverty and income distribution [In Thai]. Retrieved from http://social.nesdc.go.th/social/Portals/0/Documents/Final%20Report_poverty2011_updateJUNE15_2283.pdf
- Thailand Development Research Institute. (2020). Provoke the problem of chronic poverty [In Thai]. Retrieved from <https://tdri.or.th/2020/11/covid-84/>
- The World Bank. (2020). Thailand's poverty rate rises amid a slowing economy [In Thai]. Retrieved from <https://www.worldbank.org/th/news/press-release/2020/03/03/thailands-poverty-on-the-rise-amid-slowing-economic-growth>
- Voravaj Suwannada & Praveena Leetakul. (2014). A project to study the impact of the subsistence allowance on the livelihood of older people and the economy at the community level [In Thai]. Retrieved from <http://fopdev.or.th/wp-content/uploads/2020/12/fact-sheet-OP-pension-A4.pdf>

- Wannaphong Durongkaveroj. (2017). New methodology in the analysis of income inequality: A Thai case study [In Thai]. *Thammasat Economic Journal*, 35(2), 29-48.
- Yang, J., Wang, S., Dewina, R. (2020). Taking the pulse of poverty and inequality in Thailand. Washington, D.C.: World Bank. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/61466158692405867/Taking-the-Pulse-of-Poverty-and-Inequality-in-Thailand>